

УДК 94 (100)“1919”:[32.019.51:821.133.1Граппен]

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ У ТВОРЧОСТІ АНРІ ГРАППЕНА

Ганна ТИЧКА

Львівський національний університет ім. Івана Франка,
кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн

Уперше в українській історіографії досліджено пропагандистську діяльність польського філолога французького походження Анрі Граппена. Проаналізовано його погляди про українців, їхню історію і культуру, на українсько-польський конфлікт в Галичині 1919 р. Вивчено методи, які він застосовував в своїй пропаганді, оцінено вплив його праць на ухвалу Паризької мирної конференції щодо Східної Галичини.

Ключові слова: пропаганда, Анрі Граппен, Східна Галичина, Паризька мирна конференція

Щоб розуміти причини поразки українських Визвольних змагань, важливо усвідомлювати, що саме представники країн Антанти знали про українців і їхню боротьбу за незалежність напередодні та під час проведення Паризької мирної конференції.

У польському сатиричному журналі “Szczutek” від 6 лютого 1919 р. був описаний вигаданий казус з “Мирної конференції у Версалі”: західноєвропейські дипломати переплутали “Pologne” і “Cologne”, тобто Польщу і Кельн. Головуючий, зазначивши, що виникла якась незрозуміла плутанина, запропонував роз’яснити ситуацію, вивчивши загальну енциклопедію¹. Сатира недвозначно натякала на необізнаність делегатів Антанти з ситуацією, що склалася в Польщі.

Якщо поінформованість західних дипломатів про польські справи залишала бажати кращого, попри те, що у Франції і США вже майже століття жила велика польська діаспора, то низький рівень знань про українське питання також не повинен викликати подив.

Необхідність прийняти на Паризькій мирній конференції швидко і, по можливості, виважено ухвалу щодо багатьох східноєвропейських територій, спричинило в західних суспільствах велику потребу заповнити інформаційні прогалини. За таких умов література, яка пропонувала західноєвропейському читачеві короткий “лікнеп” про Україну, Галичину та інші східноєвропейські проблеми, мала вирішальний вплив на формування суспільної думки з цих питань. На жаль, ці праці часто подавали неточну або й відверто неправдиву інформацію, були політично заангажовані й відверто антиукраїнські. Яскравим прикладом такої літератури є творчість французького пропагандиста, а згодом видатного полоніста Поля-Анрі Граппена.

В українській історіографії ця постать згадується лише побіжно, а окремих студій про його діяльність поки що нема. А. Граппен був польським філологом,

¹ Szczutek. Tygodnik satyryczno-polityczny (Lwów). –1919. – 3 lutego.

а також активно розвивав польсько-французьку співпрацю в цій науці. У зв'язку з цим в польських і французьких філологічних часописах від 1959 р. знаходимо кілька посмертних згадок про цього діяча з коротким біографічним нарисом². Однак, автори некрологів описували публіцистичну діяльність А. Граппена дуже стисло, вочевидь, побоюючись запламувати репутацію покійного. Наскільки нам відомо, пропагандистські твори А. Граппена досі ніхто не аналізував, тож ця стаття буде першою спробою подібного дослідження.

А. Граппен народився в 1881 р. у м. В'єнні, неподалік від Парижу. Опанувавши французьку філологію в Сорбонні, він 1906 р. склав агрегаційний іспит – спеціальний державний екзамен, успішне проходження якого гарантувало випускникові державне працевлаштування³. Таким робом А. Граппен став викладачем французької, грецької і латинської мов у військовому лицейі в Ла Флеш і міг надалі не хвилюватися за свою кар'єру⁴.

Однак, незабаром, як стверджували його біографи, він зацікавився польською мовою і вивчив її цілком самостійно. Можливо, сталося це під впливом Поля Казена⁵ – видатного французького полоніста, перекладача творів А. Міцкевича французькою мовою⁶. На 1916 р. А. Граппен уже володів польською мовою настільки добре, що в Міністерстві закордонних справ і війни Франції йому доручили створити щомісячні інформаційні звіти про польські справи⁷.

Від 1920-х рр. А. Граппен почав писати серйозні наукові розвідки з історії польської словесности, а наприкінці життя опублікував чотири великі мовознавчі монографії, які високо оцінили польські фахівці. Одна з його робіт – “Грамматика польської мови” для чужинців (1942) – була декілька разів перевидана, востаннє в 1997 р.⁸ Крім того, А. Граппен написав низку статей для енциклопедій видавництва “Larousse”, очолював кафедру польської мови в Інституті сучасних східноєвропейських мов в Парижі і став членом Польської академії наук⁹.

² Rospond S. Henri Grappin (1881–1959) / Stanislaw Rospond // *Slavia occidentalis*. – 1961. – Т. 21. – С. 261–265; Mazon A. Vaillant A. Henri Grappin (1881-1959) / André Mazon, André Vaillant // *Revue des études slaves*. – 1959. – Т. 36. – P. 360–363; Klemensiewicz Z. Sp. Henri Grappin (29 III 1881 – 24 V 1959) / Zenon Klemensiewicz // *Język polski*. – 1959. – t. XXXIX. – s. 241-247.

³ Agrégation // Larousse [електронний ресурс] режим доступу: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/agr%C3%A9gation/1755>.

⁴ Rospond S. Henri Grappin (1881–1959) / Stanislaw Rospond // *Slavia occidentalis*. – 1961. – Т. 21. – С. 261.

⁵ Mazon A. Vaillant A. Henri Grappin (1881–1959) / André Mazon, André Vaillant // *Revue des études slaves*. – 1959. – Т. 36. – P.360.

⁶ Knysz-Tomaszewska D. La double identité culturelle de Paul Cazin (1881-1963) [електронний ресурс] / Danuta Knysz-Tomaszewska режим доступу : <http://slavica.revues.org/1065>.

⁷ Rospond S. Henri Grappin (1881–1959) / Stanislaw Rospond // *Slavia occidentalis*. – 1961. – т. 21. – с. 261.

⁸ Grammaire de la langue polonaise. 3ème édition [електронний ресурс] режим доступу: <http://www.abebooks.fr/9782720400544/GRAMMAIRE-LANGUE-POLONAISE-3%C3%A8me-%C3%A9dition-2720400548/plp>.

⁹ Mazon A. Vaillant A. Henri Grappin (1881–1959) / André Mazon, André Vaillant // *Revue des études slaves*. – 1959. – Т. 36. – P. 361; Rospond S. Henri Grappin (1881–1959) / Stanislaw Rospond // *Slavia occidentalis*. – 1961. – Т. 21. – С. 260.

Отож, А. Граппен був без перебільшення талановитий науковець, але на зорі своєї кар'єри, в 1910-х рр. він відомий, насамперед, завдяки своїй пропагандистській діяльності. Від 1915 р. А. Граппен почав публікувати брошури про “польські справи”. В 1919 р. ця діяльність досягла свого апогею: вийшло друком вісім праць сумарним обсягом майже 400 сторінок. Тоді їх автор (як і згаданий вище Поль Казен) входив до складу відділу пропаганди польської делегації на Паризьку мирну конференцію¹⁰. Тематика праць А. Граппена була різноманітна. Він писав про польсько-чеські, польсько-литовські і польсько-російські стосунки, про Легіони Ю. Пілсудського і розклад сил в польському політикумі.

Як стверджував в своїх спогадах польський географ Евгеніюш Ромер, голова польської делегації в Парижі Роман Дмовський дуже високо оцінював А. Граппена і, навіть, ставив діяльність його одного вище за всі зусилля багатьох польських учених, які працювали на користь польської делегації в Парижі¹¹. Ясна річ, Е. Ромер згадував про цей епізод з відчутною ноткою обурення, адже сам був один з тих науковців, чиїми напрацюваннями користувалися польські дипломати.

Серед праць А. Граппена, опублікованих у 1919 р., є дві, присвячені українським справам: “Поляки і Русини. Питання Галичини” і “Русинський терор у Галичині”.

Хронологічно перша з них – “Поляки і русини. Питання Галичини”¹² – складається з трьох розділів. У першому описується історія, соціологія і географія краю. Другий розділ називається “Русини і Центральні держави”. Там йдеться, як галицькі українці ще до початку Першої світової війни активно коляборували з німцями та австрійцями проти поляків. Третя частина книжки – “Суть польсько-русинської війни” – є своєрідним авторським висновком усієї поданої в книзі інформації. І так, на думку А. Граппена, галицьким українцям ні в якому разі не можна давати незалежності, бо вони неотесані і агресивні германофіли.

Праця “Русинський терор в Галичині”¹³ повністю присвячена перелічуванню фактів “русинських звірств”. Ця книга має ще більший інформаційний потенціал, ніж попередня, бо в ній наводяться конкретні імена і дати, конкретні жертви й обставини, за яких вони померли. На випадок, якщо ця праця стає єдиним джерелом інформації про польсько-українську війну, не важко дійсно повірити в те, що всі українці – безсердечні вбивці, а всі поляки – смиренні мученики, подібні до ангелів.

Попри значний обсяг обох робіт (разом більше ніж 180 сторінок), їхній зміст зводиться до кількох постулатів. “У момент, коли Австро-Угорська Імперія

---

¹⁰ Romer E. Pamiętnik paryski (1918-1919). / Eugeniusz Romer – Wrocław: Ossolineum, 1989. – S. 34.

¹¹ Ibidem. – S. 177.

¹² Grappin H. Polonais et Ruthènes. La question de Galicie/Henry Grappin. – Paris: Imprimerie de Vaugirard, 1919. – 72 p.

¹³ Grappin H. La terre ruthène en Galicie/Henry Grappin. – Paris: Imprimerie de Vaugirard, 1919. – 110 p.

*розділилася, галицькі русини з поміччю австрійців і німців раптово накиннулися на поляків*¹⁴ – саме такими словами розпочинається книга “Поляки і русини”. Автор уже від першого рядка висловив свій погляд на українсько-польський конфлікт. Надалі такі емоційно забарвлені тези трапляються доволі часто, що прямо вказує на пропольську орієнтацію А. Граппена.

Другою знаковою тезою цього автора є “*Солідарність русинських і німецьких інтересів проти поляків*”, яка виводиться ще від часів Київської Русі¹⁵. Мова йде про те, як князь Володимир завоював Червенські городи в 981 р. А. Граппен описав цю подію з цілком несподіваного для українського читача боку. Він розцінив її як підступний удар в спину польському князю Мешкові I, який в цей час боровся у Великопольщі проти “завойовницького германізму”. На підставі цього автор зробив висновок, що українці перебували в антипольському союзі з німцями ще від середньовічного часу. Ця тенденція до “архаїзації” сучасних міжнародних взаємин, до пошуку їхніх прототипів в минулих епохах стала особливо популярною після Другої світової війни, коли коріння перемоги СРСР над Третім Райхом почали шукати в перемогах Александра Невського над лицарями Лівонського ордену.

Багато уваги у своїх працях А. Граппен присвячував українсько-німецьким контактам до 1914 р., які дійсно мали місце, але змінили своє смислове навантаження внаслідок Першої світової війни.

Наприклад, А. Граппен писав, що греко-католицькі священники “розхвалювали з катедри німецьку культуру, вербуючи робочі руки для промисловців Сілезії, і ставили завдання своїм прихожанам вивчати якнайшвидше німецьку мову”¹⁶.

З точки зору француза, який пережив Велику війну і сповнився ненависти до всього німецького, ця інформація безнадійно очорнює репутацію українського духовенства. Однак, якщо розглянути ситуацію з точки зору довоєнних галицьких реалій, то справа виглядає зовсім по-іншому.

Німецька культура була єдиною західноєвропейською культурою, яку галицькі українці могли спостерігати на власні очі в поселеннях німецьких колоністів, на уроках в школі, побуті німецьких чиновників. Відповідно, священник, який на проповіді хвалив позитивні риси цієї культури, мав, найпевніше, щиру надію, що українці, надхненні наочним прикладом німців, прагнутимуть ставати ошаднішими, охайнішими, точнішими та освіченішими. Можна припустити, що якби Галичина була наводнена французькими колоністами, замість німецьких, священники закликали б паству запозичувати позитивні риси французької культури.

Щодо виїзду селян на сезонні роботи до Німеччини, то ця практика дозволяла галичанам покращити своє матеріяльне становище, не зазнаючи небезпек

¹⁴ *Grappin H. Polonais et Ruthènes. La question de Galicie / Henry Grappin. – Paris: Imprimerie de Vaugirard, 1919. – P. 5.*

¹⁵ *Ibidem. – P. 9.*

¹⁶ *Grappin H. La terreur ruthène en Galicie/Henry Grappin. – Paris: Imprimerie de Vaugirard, 1919. – P. 28.*

довготривалої мандрівки за океан. Вивчення німецької мови відкривало шлях до такої можливості, а ще могло стати сходиною до здобуття вищої освіти.

Нічого того А. Граппен своїм читачам не пояснював. Отже, називаючи уривчасті факти без пояснення їхнього контексту, автор намагався сформувати в своїх читачів викривлене уявлення про галицьких українців.

Наступна теза, яку дуже часто наводив у своїх працях А. Граппен – це твердження про те, що *галицькі українці є винятково аграрною спільнотою з “примітивним типом соціальної структури”*¹⁷. В уявленнях тогочасного європейця аграрна спрямованість господарства певного регіону беззастережно свідчила про його економічну і соціальну відсталість, тож можемо з певністю стверджувати, що А. Граппен свідомо намагався сформувати образ галицьких українців саме так.

Мета популяризації цього образу добре помітна в наступній цитаті: *“Русинське суспільство, зовсім примітивне в своїй цілості, не є в стані зробити корисну справу в Галичині ні з інтелектуального, ні з економічного погляду”*¹⁸. А. Граппен послідовно обстоював тезу, що таким відсталим спільнотам в жодному разі не можна надавати самоуправління, бо ж серед них, навіть, немає достатньої кількості письменних людей, здатних стати урядовцями.

У середині червня 1919 р., коли на Паризькій мирній конференції обговорювали справу про окупацію Східної Галичини польським військом, одним з аргументів на користь окупації була саме нездатність галицьких українців до самоуправління. *“Більшість русинів є відстала, неграмотна і в теперішнім часі нездатна стояти сама,”* – твердив в меморіалі від 18 червня 1919 р. міністр закордонних справ Великої Британії Артур Бальфур¹⁹. Державний секретар США Роберт Лансінг заявив в той же день на засіданні міністрів закордонних справ Антанти, що українське населення Східної Галичини *“є на 60% неграмотне. Тому воно нездатне керувати само собою”*²⁰.

Ясна річ, вкорінення цієї позиції у свідомості представників Антанти було справою рук не самого лише А. Граппена, проте він, безсумнівно, до цього добре доклався.

Описуючи в своїх творах українців, а, особливо, галицьких “русинів”, А. Граппен велику увагу приділяв не лише їхній безграмотності, а й небезпеці, яку цей народ, начебто, несе європейській цивілізації: *“...у зв’язку зі своєю культурною неповноцінністю русини перед війною показали себе крайне*

---

¹⁷Grappin H. Polonais et Ruthènes. La question de Galicie / Henry Grappin. – Paris: Imprimerie de Vaugirard, 1919. – P. 19.

¹⁸ Ibidem. – P. 69.

¹⁹ Стахів М. Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної боротьби і дипломатичної оборони в 1918–1923/ Матвій Стахів – Скрентон:Український робітничий союз, 1960. – Т. 6. – Кн.1. – С. 12.

²⁰ Там само – С. 16.

сприйнятливими до найбільш крайніх соціальних концепцій [...] Русинський германофільський націоналізм є, водночас, більшовизуючим. Отже, він поєднує два основні руйнівні елементи, які загрожують сучасній цивілізації”²¹.

Більшовизм, пангерманізм та анархізм (яким автор також наділяв українців) були найстрашнішими “ізмами” повоєнної Європи. Страх перед дикими ордами більшовиків й анархістів, які з подання пангерманістів знищать західну цивілізацію, був великий і серед політиків, і серед простих громадян. Оперуючи цими страхами, А. Граппен намагався переконати своїх читачів, що українців не можна залишати без нагляду, їх потрібно віддати під польську окупацію.

Цікавими були методи, якими користувався А. Граппен, створюючи пропагандистський образ “русинів”. Одним з них було порівняння. Польсько-українські відносини в Галичині для посполитого француза були явищем незрозумілим і складним. Найпростішим способом пояснити йому ці перипетії було порівняти події в Галичині з подіями, добре відомими французам з недавнього минулого або з давнішої історії. А у праці А. Граппена нам вдалося віднайти декілька таких порівнянь.

Перше з них виражене цитатою: *“Перед війною вони [русини] пообіцяли полякам “Грюнвальд на русинській землі”. Вони їм дали лише Левен”²².*

Алюзію на Грюнвальдську битву навряд чи треба пояснювати: мається на увазі героїчний розгром супротивника, яким в цій ситуації виступає Польща.

Згадка про Левен (також відомий як Лувен або Льовен) є натяком на події Першої світової війни. Внаслідок німецького наступу в серпні 1914 р. це бельгійське місто було сильно зруйноване: згоріла університетська бібліотека і міська церква, багато жителів міста було вбито²³. Цей інцидент став основним засобом антинімецької пропаганди впродовж наступних років війни.

На одному із антинімецьких плакатів, які з’явилися в Росії після початку Першої світової війни, зображено Вільгельма II як “Ворога роду людського”. На задньому плані можна прочитати, за які “заслуги” він отримав цей “титул”: “Множество народа яростію погубилъ, многие города порушилъ”. Знизу зображені два зруйновані німцями міста: Реймс і Лувен.

Одним з епізодів, що надихнули А. Граппена на порівняння Львова з Левеном, стала шкода, якої зазнала Національна бібліотека ім. Оссолінських у Львові в часі бойових дій. Українські солдати перетворили книгозбірню в редут, оскільки виявилася зручною точкою для обстрілу окупованих поляками вул. Словацького і будівлі Головної Пошти. Вікна бібліотеки були загороджені барикадами з мішків піску і книжок. Ясна річ, що книжки в кінцевому результаті зазнали значних

²¹ *Grappin H.* Polonais et Ruthènes. La question de Galicie / Henry Grappin. – Paris: Imprimerie de Vaugirard, 1919. – P. 69–70.

²² *Ibidem.* – P. 59.

²³ *Такман Б.* Августовские пушки/[електронний ресурс] пер. с англ. Касимов О. режим доступу: http://www.e-reading.club/chapter.php/144619/18/Takman_-_Avgustovskie_pushki.html

пошкодженень від польських куль, а сама будівля бібліотеки була поруйнована ворожими, власне – польськими стрільнями²⁴.

Для справедливости, однак, варто зазначити, що Львів таки зазнав руйнувань через вуличні бої. Знищення Левена, навпаки, була одностороння репресивна акція німецької армії. Бої в місті не велися²⁵.

Наступне порівняння, за допомогою якого А. Граппен спробував пояснити чужоземцям українську історію, заховане у твердженні, що **“Гонта і Залізняк були лише дикими вбивцями і капітанами пекельних колон”**²⁶. Ця цитата, передовсім, є проявом стереотипу, поширеного в Західній Європі ще від XVIII–XIX ст. За цим стереотипом козаків розглядали лише як жахливих горлорізів, п’яниць, розбишак і голодранців, словом, козацтво в свідомості європейців асоціювалося з агресивними асоціальними елементами.

“Ви не могли не звернути увагу на аромат оселедця навпіл із горілкою у поєднанні з неперевершеним смородом тіла. Над нами на стелі ховається чоловік. Це козак [...] і подекують, що вони підробляють як убивці,” – ця фраза із кінострічки режисера Гая Річі “Шерлок Холмс: гра тіней” (2011) наочно демонструє ті уявлення про козаків, що склалися у західноєвропейському суспільстві. На жаль, як видно з дати виходу стрічки на екрани, ці міти досі є актуальні.

В Україні, як ми знаємо, сформувався зовсім протилежний, позитивний образ козака. Саме тому в УНР, ЗУНР і Українській Державі альянсу на козацтво були дуже популярні: Павло Скоропадський іменувався ГЕТЬМАНОМ, а Перша сірожупанна дивізія армії УНР називала себе “КОЗАЦЬКО-стрілецькою”, Симон Петлюра був ОТАМАНОМ армії УНР і т. ін.

Така світоглядна колізія давала недоброзичливцям можливість стверджувати, що люди, які захищають УНР, вважають своїми кумирами бандитів, тож не заслужили підтримки цивілізованого світу.

Окремої згадки вартують альянсу на Гайдамаччину. В Армії УНР діяв Гайдамацький Кіш Слобідської України, а до складу Першого корпусу УГА входив загін ім. І. Гонти, який очолив Андрій Долуд.

Ця традиція давала противникам ще один привід для ведення антиукраїнської риторики: “Стаючи під патронат Гонти, підбурювача найзловіснішої різни нового часу (уманська різанина у 1768 р.) русинські націоналісти самі нам показали, до якої моральної традиції вони належать,”²⁷ – стверджував А. Граппен в одному зі своїх творів.

---

²⁴ Semper fidelis. Obrona Lwowa w obrazach współczesnych. – Lwów: Nakładem towarzystwa straż mogił polskich bohaterów, 1930. – Tab. 26–27; 153–154.

²⁵ Такман Б. Августовские пушки/[електронний ресурс] пер. с англ. Касимов О. режим доступу: http://www.e-reading.club/chapter.php/144619/18/Takman_-_Avgustovskie_pushki.html

²⁶ Grappin H. La terreur ruthène en Galicie / Henry Grappin. – Paris: Imprimerie de Vaugirard, 1919. – P. 21.

²⁷ Grappin H. Polonais et Ruthènes. La question de Galicie / Henry Grappin. – Paris: Imprimerie de Vaugirard, 1919.– P. 58.

Порівняння, застосоване автором в цитаті “Гонта і Залізник були лише дикими вбивцями і капітанами пекельних колон”²⁸ є дещо завуальоване. Словосполучення “пекельні колони” скидається скоріше на метафоричну конструкцію. Однак, з точки зору французької історії, це власна назва. У 1793 р., коли до влади в Парижі прийшли якобінці, вони вирішили радикально придушити Вандейське повстання, з яким безуспішно боролися попередній режим жирондистів. Загони, надіслані для цього у Вандею, і отримали назву “Пекельні колони” за свою жорстоку поведінку з повсталими²⁹.

Можна з певністю стверджувати, що на 1919 р. у Франції мало хто підтримував ідеї, за які боролися вандейські повстанці. Однак, жорстокість, з якою цей виступ було придушено, викликала в дослідників і громадськості жаль та осуд на адресу “Пекельних колон”.

Отож, А. Граппен поставив знак рівності між гайдамаками і якобінськими солдатами. А оскільки УГА шанувала пам’ять гайдамаків, то виходило, що в своїй діяльності вона намагалася наслідувати каральні загони якобінців. Такий висновок навряд чи викликав би у середньостатистичного француза симпатію до українського руху.

Іншим пропагандистським методом, який часто застосовував А. Граппен, була *маніпуляція фактами*. Цей автор дуже часто робив некоректні узагальнення, не зовсім логічно трактував окремі факти. Одним словом, користуючись необізнаністю французів в українських реаліях, він розповідав лише зручну для себе напівправду.

Ось одна з цитат, яка вдало демонструвала цей механізм: “Про те, ким були ці люди, які наводнили Україну кров’ю, спитаймо в **одного з найдосвідченіших істориків XIX ст., Пантелеймона Куліша**: “Герої, яких ми шануємо: Хмельницький, Гонта, Залізник, — ці моделі, які нам ставлять за приклад, насправді були лише бандитами, каторжниками”³⁰ (моє. — Т.Г.).

Безумовно, П. Куліш писав історичні праці, але громадськості він відомий насамперед як письменник. І, навіть, якщо на перше місце ставити його науковий доробок, все одно назвати його “одним з найдосвідченіших істориків XIX ст.” досить складно. Однак середньостатистичний француз, який ніколи раніше не чув ні про П. Куліша, ні про жодного іншого українського історика, не звернув би уваги на цю неточність. Тим часом, називаючи П. Куліша “одним з найдосвідченіших істориків”, А. Граппен надав додаткової авторитетності фразі, що “Хмельницький, Гонта, Залізник [...] були лише бандитами”.

²⁸ Grappin H. La terre ruthène en Galicie/Henry Grappin. — Paris: Imprimerie de Vaugirard, 1919. — P. 21

²⁹ Плавинская Н. Ю. Вандея [електронний ресурс] / Н.Ю. Плавинская режим доступу: <http://www.breizh.ru/research/vendee.htm>

³⁰ Grappin H. Polonais et Ruthènes. La question de Galicie/Henry Grappin. — Paris: Imprimerie de Vaugirard, 1919.— P. 58.

Той самий метод “напівправди” А. Граппен використав, стверджуючи, що *“Усяка національна ідея була чужа цим рухам. Великий український національний поет Шевченко прокляв пам’ять Хмельницького, керівника повстанців XVII ст.”*³¹

Як відомо, Т. Шевченко дійсно критикував Б. Хмельницького, але з іншої причини: через укладення гетьманом союзу з Московією. Тим часом, необізнаний французький читач міг за цією фразою зробити висновок, що Т. Шевченко прокляв пам’ять Хмельницького тому, що Хмельниччина була позбавлена національної ідеї, інакше кажучи, через те, що повстанці були анархічними голодранцями.

І останній, уже просто комічний приклад: *“Тогочасна галицька хроніка, надзвичайно цікавий Іпатіївський літопис, на кожній сторінці показує нам русинський світ, повністю проникнутий західною культурою”*³².

Загальновідомо, що до Іпатіївського списку літописів, серед іншого, увійшов також і Галицько-волинський літопис. Однак, цей список було віднайдено в Костромі, а дослідники досі не можуть з певністю ствердити, де його насправді створили. Тож слова А. Граппена про “галицьку хронічку” виглядають тут щонайменше непрофесійно.

Значною маніпуляцією фактами можна також вважати *однобічність* поданої А.Граппеном інформації. Як відомо, жодна війна не буває справедливою. В кожній армії світу є солдати, схильні до жорстокостей, самосуду над цивільним населенням, фінансових зловживань і т. ін. Однак, в працях А. Граппена головними злочинцями виступають саме українці, в той час, як представників польської сторони подано лише як жертви. Своєрідною протипогою тут може послужити “Кривава книга” – двотомна праця, надрукована у Відні. Там описано зловживання польської сторони конфлікту і шкоди, які вони завдали українцям³³.

Ще одним пропагандистським методом, який застосовував А. Граппен, є *подання неправдивої інформації*. Ось, наприклад, в праці “Поляки і русини. Питання Галичини” автор стверджував: *“Львівське “Діло”, писало без недомовок 24 січня 1914 р.: “Для українців більше не існує слов’янської єдності”*³⁴.

Під час перевірки вірогідності цієї цитати виявилось, що в січні 1914 р. газета “Діло” взагалі не видавалася. Замість неї виходив спільний часопис “Діло і Нове Слово”. І навіть в цьому виданні, в номері за 24 січня, нам не вдалося віднайти цитати, яку навів А. Граппен. Ніякої хоч би віддалено схожої думки там нема.

---

³¹ Grappin H. Polonais et Ruthènes. La question de Galicie/Henry Grappin. – Paris: Imprimerie de Vaugirard, 1919. – P. 23.

³² Ibidem. – P. 10.

³³ Кривава книга – Відень: з друкарні Енгля і Сина, 1919. – Ч. 1. Матеріали до польської інвазії на українські землі Східної Галичини 1918/1919 року. – 99 с.

³⁴ Grappin H. Polonais et Ruthènes. La question de Galicie/Henry Grappin. – Paris: Imprimerie de Vaugirard, 1919.– P. 41.

Ще одною містифікацією, яку підхопив А. Граппен, була так звана “Микулинецька різанина”.

“26 листопада, в Микулинцях було повідомлено, що загони 16 і 2 піхотних полків, які повертаються з фронту, пройдуть через це село. Ці загони раніше знаходилися у Скоморохах і склалися в основному з поляків. Русинські гайдамаки підготувалися їх захопити. До вечора поляки прибули. Вони розквартирувалися в безпосередній близькості від палацу графині Рей. Тоді русинські банди, що склалися з гайдамаків і селян, повністю оточили табір. Зав’язалася битва, яка тривала до настання темряви [...]Тоді поляки скерували посланця з білим прапором . Русинський офіцер, який прийняв парламентаря, застрелив його, після чого русини захопили табір і здійснили там жахливу різанину. Вони залишили живими лише 700 поляків.”³⁵

Отож, за розповіддю А. Граппена, українські “гайдамаки” напали на польських солдатів, які, нікого не зачіпаючи, впорядкованим ладом йшли через Микулинці.

Однак у 1921 р. побачила світ праця підполковника польської армії Генрика Багінського “Польське військо на сході”. Там цей інцидент описаний дещо інакше. Отож, польські загони дійсно поверталися до Польщі з Одеси, де вони доти перебували. Та, були вони далеко не мирні. Недалеко від Микулинців, у с. Прошова польські загони напали на українські частини, висадили основні залізничні вузли, знешкодили пошту і телеграф³⁶.

Отже, події, що мали місце в Микулинцях, були українською відповіддю на польську агресію, а не підступним нападом. Крім того, ні про який розстріл польського посланця Г. Багінський не згадував. Тут зауважмо, що розстріляний польський посланець був “улюбленим персонажем” творчості А. Граппена. В його працях випадки, коли українці без вагань розстрілюють перемовників, згадуються настільки часто, що стають просто неправдоподібними: якби польських посланців так масово вбивали, то поляки, мабуть, перестали би їх посилати.

Зауважмо про вплив пропагандистських праць А. Граппена на французьку громадську думку. Як правило, впливовість тої чи іншої книжки залежить від багатьох чинників, але визначальними тут є її наклад, вірогідність думок, описаних у тексті, та авторитетність її автора. Оскільки у французькій друкарській традиції не прийнято вказувати наклад книги на її звороті, ми не можемо довідатися, скільки примірників праці “Поляки і русини. Питання Галичини” надійшло у продаж. Однак, завдяки Е. Ромерові, став відомим наклад другої праці, “Русинський терор”: 2000 примірників. Якщо порівнювати його з накладом інших пропагандистських книг, надрукованих у той самий час з ініціативи польської

³⁵ Grappin H. La terreur ruthène en Galicie/Henry Grappin. – Paris: Imprimerie de Vaugirard, 1919. – P. 65–66.

³⁶ Bagiński, H. Wojsko Polskie na Wschodzie: 1914-1920. – Warszawa: Główna księgarnia wojskowa, 1921. – S. 438–442.

делегатії (3000 і 1000 прим.), то можна стверджувати, що наклад в 2000 примірників був середнім для такої літератури.

Про вміння А. Граппена віртуозно маніпулювати фактами вже було написано вище. А що посполитий французький читач не мав можливості всі ці факти верифікувати, то міти, які створив А. Граппен мали всі шанси міцно вкоренитися в свідомості читача.

Але найбільшу цінність для польської пропаганди становило походження А. Граппена. Будучи етнічним французом, він міг претендувати на безсторонність, а, значить, авторитетність. Ті з читачів, хто не знав про співпрацю автора книг з польською пропагандою, цілком могли вважати його висновки безсторонніми.

Ухвали, які прийняла Антанта у справі Східної Галичини, великою мірою були спричинені впливом пропольської пропаганди, в тому числі і під впливом праць А. Граппена.

Попри те, що А. Граппен став відомий як серйозний науковець, його публіцистичні праці є вкрай ненаукові. Автор не ставив собі за мету пізнати істину, а намагався маніпулювати думкою читача. З цією метою він поширював викривлену та неправдиву інформацію.

Звісно, не варто переоцінювати роль цього публіциста. Він був лише одним із багатьох пропагандистів, які намагалися очорнити українську справу. Проте, масштаби фальсифікацій і маніпуляцій, які надавав А. Граппен, наочно демонструють, наскільки низькою була обізнаність французького суспільства з галицькою тематикою, та й усім українством назагал.

UKRAINIAN STRUGGLE FOR INDEPENDENCE IN THE WORKS OF HENRI GRAPPIN

Hanna TYCHKA

Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries

For the first time in Ukrainian history studies we explore the propagandist activity of French origin Polish philologist Henri Grappin . We analyze his utterance about Ukrainians , their history and culture and Ukrainian -Polish conflict in Galicia in 1919. We examine methods that he used in his propaganda and we evaluate the impact of his work on the decision of the Paris Peace Conference regarding Eastern Galicia.

Key words: propaganda, Henry Grappin, Eastern Galicia, Paris Peace Conference.

Стаття надійшла до редколегії 8.09.2016

Прийнята до друку 21.11.2016